

Державний вищий навчальний заклад  
«Ужгородський національний університет»  
Міністерства освіти і науки України

# **АНАЛІТИЧНО-ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВознавство**

**Електронне наукове видання**

**№04, 2025**

**частина 1**

Ужгородський національний університет  
Ужгород 2025

**УДК 001:34**

**ISSN 2788-6018**

**Аналітично-порівняльне правознавство** – електронне наукове фахове видання  
юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Журнал «Аналітично-порівняльне правознавство» включено до переліку фахових видань  
категорії «Б» (Наказ Міністерства освіти і науки України № 1290 від 30.11.2021 р.)  
зі спеціальності: 081 – Право та 293 – Міжнародне право.

**РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:**

**Головний редактор: Бисага Ю.М.** – д.ю.н., професор

**Заступники головного редактора:**

**Белов Д.М.** – д.ю.н., професор

**Заборовський В.В.** – д.ю.н., професор

**Члени редакційної колегії:**

**Берлінгер Ремус Даніел** – д.ю.н., доцент (Румунія)

**Белова М.В.** – д.ю.н., доцент

**Булеца С.Б.** – д.ю.н., професор

**Дешко Л.М.** – д.ю.н., професор

**Котляр О.І.** – к.ю.н., професор

**Копча В.В.** – д.ю.н., професор

**Лазур Я.В.** – д.ю.н., професор

**Манзюк В.В.** – к.ю.н., доцент

**Менджул М.В.** – д.ю.н., професор

**Мех Ю.В.** – д.ю.н., професор

**Ондрова Юлія** – к.ю.н., доцент (Словацька Республіка)

**Василенко О.Ю.** – доктор філософії у галузі права

**Ступник Я.В.** – к.ю.н., доцент

**Фазикош В.Г.** – к.ю.н., професор

**Фаркаш Мірча** – професор (Румунія)

**Фрідманський Р.М.** – к.ю.н., професор

Рекомендовано до опублікування Вченою радою  
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», протокол №7 від 30.06.2025 року

Офіційний сайт: <http://app-journal.in.ua/>

Макетування здійснено у ТОВ «РІК-У»,  
88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36;  
print@rik.com.ua

## ЗМІСТ

### РОЗДІЛ І. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ ВЧЕНЬ

|                                                                                                                                                                                    |            |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>Адаскалиця К.К., Дідич Т.О.</b> ПРАВИЛО РЕАЛЬНОСТІ В ЮРИДИЧНІЙ ТЕХНІЦІ ФОРМАЛІЗАЦІЇ<br>НОРМ ПРАВА ЯК СКЛАДОВА СУЧАСНОЇ ПРАВОТВОРЧОЇ ПОЛІТИКИ.....                               | <b>11</b>  |
| <b>Бак В.І., Санжарова Г.Ф., Сіренко О.В.</b> ЮРИСПРУДЕНЦІЯ У ВІЗАНТІЇ В СЕРЕДНІ ВІКИ.....                                                                                         | <b>17</b>  |
| <b>Баран А.В.</b> РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ДЕБАТІВ ЩОДО ПРИЙНЯТТЯ<br>НАДЗВИЧАЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА НІМЕЧЧИНИ 1968 Р.....                                                               | <b>23</b>  |
| <b>Вадімов А.П.</b> ЯКІСТЬ, СИСТЕМНІСТЬ, ДІЄВІСТЬ ЗАКОНОДАВСТВА<br>ЯК СКЛАДОВІ ТА ПРОЯВИ ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ.....                                                                    | <b>28</b>  |
| <b>Волохов О.С.</b> МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ<br>ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....                                              | <b>34</b>  |
| <b>Гришко В.І., Цевух А.І.</b> РАБСТВО В АНТИЧНОМУ СВІТІ:<br>МОРАЛЬНА НОРМА ЧИ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ.....                                                                          | <b>41</b>  |
| <b>Доль І.Р.</b> НЕОБХІДНА ОБОРОНА Й ІНШІ ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЛИ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ,<br>У НОРМАХ НІМЕЦЬКОЇ КОДИФІКАЦІЇ – КАРОЛІНІ 1532 Р.....                                     | <b>47</b>  |
| <b>Кельбя С.Г.</b> ІДЕЯ ПРАВОВЛАДДЯ В ПОГЛЯДАХ МИСЛИТЕЛІВ АНТИЧНОСТІ.....                                                                                                          | <b>53</b>  |
| <b>Колодій А.М., Лапко А.Г., Хальота А.І.</b> КОНЦЕПЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ:<br>АКТУАЛЬНІСТЬ ТА СТРУКТУРА.....                                                            | <b>58</b>  |
| <b>Коцан-Олинець Ю.</b> ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ДРАЙВЕР СУЧАСНОЇ СОЦІОЛОГІЇ ПРАВА:<br>АДАПТАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА ДО ЗМІН ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОГРЕСУ.....                                           | <b>65</b>  |
| <b>Мандрусяк М.Л.</b> ДЕРЖАВНИЦЬКА І ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОДИМИРА<br>СТАРСОЛЬСЬКОГО ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ<br>ТА УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1914–1921).....                  | <b>71</b>  |
| <b>Марич Н.І.</b> ПРАВО ГРОМАДЯНИНА НА ЗАМІНУ ВИКОНАННЯ ВІЙСЬКОВОГО ОБОВ’ЯЗКУ<br>АЛЬТЕРНАТИВНОЮ (НЕВІЙСЬКОВОЮ) СЛУЖБОЮ:<br>СТАН, ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ..... | <b>77</b>  |
| <b>Мельничук С.М.</b> СПІВВІДНОШЕННЯ ФУНКЦІЙ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ<br>З ФУНКЦІЯМИ ДЕРЖАВИ.....                                                                                  | <b>85</b>  |
| <b>Олійник Б.І.</b> ПІЗНАВАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРАВОТВОРЧОСТІ ТА ЇЇ ПОЛІТИКИ.....                                                                                                         | <b>90</b>  |
| <b>Олійник Ю.В.</b> ПРАВОВИЙ ПРИНЦИП РІВНОСТІ СТОРІН У ПРОЦЕДУРІ МЕДІАЦІЇ.....                                                                                                     | <b>95</b>  |
| <b>Панкратова В.О.</b> ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ РОЛІ ТА ЗНАЧЕННЯ<br>НАЛЕЖНОГО УРЯДУВАННЯ.....                                                                       | <b>100</b> |
| <b>Пирій Н.С.</b> ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ ЛЕВА РЕБЕТА ПРО МІСЦЕ І РОЛЬ ТЕРИТОРІЇ<br>ЯК ВАЖЛИВОЇ ОЗНАКИ ДЕРЖАВИ.....                                                               | <b>106</b> |
| <b>Ригіна О.М.</b> ОКРЕМІ ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ПОЛІЦІЇ В США:<br>ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....                                                                | <b>113</b> |
| <b>Рощин В.С.</b> ТЛУМАЧЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ<br>ПРИ РОЗГЛЯДІ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД:<br>СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПИТАННЯ.....                           | <b>119</b> |

|                                                                                                                                                                                              |            |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>Савуляк Р.В.</b> СУПЕРФІЦІЙ У ПРАВІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ,<br>АВСТРО-УГОРСЦІНИ ТА СТАРОДАВНЬОГО РИМУ:<br>ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ.....                                                              | <b>125</b> |
| <b>Санжаров В.А., Бак В.І., Санжарова Г.Ф.</b> СМЕРТНИЙ ВИРОК<br>У СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ:<br>ЗАХІДНА ЄВРОПА.....                                                                   | <b>134</b> |
| <b>Степаненко Н.В.</b> ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ<br>ПІД ЧАС ФОРМАЛІЗАЦІЇ НОРМ ПРАВА В КОНТЕКСТІ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ.....                                           | <b>141</b> |
| <b>Чуб А.В., Найдьон Є.М.</b> ДЕМОКРАТИЧНИЙ ЦИВІЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ<br>ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СИСТЕМИ ОРГАНІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ.....                                                       | <b>147</b> |
| <b>Щербатюк І.О.</b> СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРАВА В СИСТЕМІ ПРАВ ЛЮДИНИ:<br>КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ.....                                                         | <b>153</b> |
| <b>РОЗДІЛ II. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО</b>                                                                                                                                    |            |
| <b>Бадида А.Ю.</b> КОНЦЕПТ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА МЕЖІ ІНТЕГРАЦІЇ<br>У РІШЕННЯХ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РАДИ ФРАНЦІЇ.....                                                                     | <b>160</b> |
| <b>Беркі М.В.</b> КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР ЗАХИСТУ<br>УГОРСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ В УКРАЇНІ:<br>БАЛАНС ПРАВА І ПОЛІТИКИ.....                                                          | <b>165</b> |
| <b>Белова М.В., Вашкович В.В.</b> ЕВОЛЮЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ<br>ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ:<br>ВІД ІСТОРИЧНИХ ВИТОКІВ ДО СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ.....                                    | <b>171</b> |
| <b>Ватаманюк А.В.</b> АМЕРИКАНСЬКА МОДЕЛЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО ДІАЛОГУ:<br>У СПРАВАХ ЕЙХІНА ТА АНТІЛЕФА ПЕРЕД КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ ЧИЛІ.....                                                      | <b>177</b> |
| <b>Дем'янчук Ю.В., Добренька Н.В., Сидоренко В.В.</b> ІНФРАСТРУКТУРНА ДОСТУПНІСТЬ<br>ДЛЯ МАЛОМОБІЛЬНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ:<br>ВИКЛИКИ ТА НЕОБХІДНІСТЬ.....                        | <b>182</b> |
| <b>Желнін В.Є., Чиркін А.С.</b> РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ РУМУНІЇ<br>ЩОДО ВИБОРІВ ПРЕЗИДЕНТА ЯК ПРЕЦЕДЕНТ ЗАСТОСУВАННЯ<br>ПОЛОЖЕНЬ "ВОЙОВНИЧОЇ ДЕМОКРАТІЇ" В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ..... | <b>187</b> |
| <b>Зайцев Д.М., Шевчук В.А., Мельник Я.І.</b> ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ<br>РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОГО ЛІДЕРСТВА У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ.....                                                   | <b>192</b> |
| <b>Зінченко О.В.</b> КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ КОРОЛІВСТВА МАРОККО:<br>ЗАГАЛЬНІ РИСИ.....                                                                                                            | <b>199</b> |
| <b>Ісаєвич О.М.</b> РЕФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ:<br>ПОДВІЙНЕ ГРОМАДЯНСТВО В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ТА ВІЙНИ.....                                                           | <b>204</b> |
| <b>Ісаєвич О.М.</b> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ<br>В УМОВАХ ВІЙНИ ТА МАСОВОЇ МІГРАЦІЇ.....                                                                                      | <b>209</b> |
| <b>Лебедєва Ю.В.</b> КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА АБОРТ У США:<br>ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ.....                                                                                                       | <b>214</b> |
| <b>Марцеляк О.В.</b> ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ В УКРАЇНІ<br>ЯК НАПРЯМ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ.....                                                                                                | <b>220</b> |
| <b>Медяник В.А.</b> ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ:<br>АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ВЕКТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ.....                                                   | <b>226</b> |
| <b>Роговенко О.В., Бондар Н.А., Кузнецова М.Ю.</b> СПЕЦІАЛІЗОВАНИЙ ОМБУДСМАН<br>ЯК ІНСТИТУТ ЗАХИСТУ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ:<br>МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ.....                 | <b>232</b> |

|                                                                                                                                                                                        |            |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>Ромців О.І.</b> ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ<br>В УМОВАХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ВИКЛИКІВ.....                                                                                   | <b>237</b> |
| <b>Руднева О.М.</b> ОСОБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В ІСПАНІЇ.....                                                                                              | <b>243</b> |
| <b>Скрипнюк О.В., Марцеляк О.В.</b> СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ:<br>КОРЕЛЯЦІЯ З МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ ТА ВИКЛИКИ ПОВОЄННОГО ЧАСУ.....                              | <b>249</b> |
| <b>Туряниця В.В., Шанта І.І.</b> ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА ІННОВАЦІЇ ТРАНСКОРДОННОЇ СПІВПРАЦІ:<br>КОМПОНЕНТ РЕГІОНАЛЬНОГО ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....                                     | <b>259</b> |
| <b>РОЗДІЛ III. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС;<br/>СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО</b>                                                                                     |            |
| <b>Баранкова В.В., Колісник О.В.</b> ЗАМІНА СТОРОНИ У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ:<br>ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА СУДОВА ПРАКТИКА.....                                                           | <b>264</b> |
| <b>Бервено С.М.</b> ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИНИКНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ<br>НА НЕРУХОМЕ МАЙНО В УКРАЇНІ:<br>СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....                                   | <b>278</b> |
| <b>Бітов І.А.</b> ПОВНОВАЖЕННЯ СУДУ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ ПРИ ПЕРЕВІРЦІ СУДОВИХ УХВАЛ.....                                                                                             | <b>283</b> |
| <b>Бочкова І.І., Врублевська-Місюна К.М.</b> CHATGPT ТА ЗАКОН:<br>ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ<br>ТВОРЧОСТІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ.....                                    | <b>288</b> |
| <b>Булеца С.Б.</b> ОГЛЯД РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ ТА ЗАКОНОДАВСТВА КРАЇН ЄВРОПИ<br>СТОСОВНО СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА.....                                                              | <b>295</b> |
| <b>Вагіна І.</b> КОНЦЕПТ СЛАБКОГО СУБ'ЄКТА СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН<br>ТА ПРИОРИТЕТНІСТЬ ЙОГО ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ В ДОГОВІРНІМУ РЕГУЛЮВАННІ<br>ВІДНОСИН МІЖ МАТІР'Ю, БАТЬКОМ І ДІТЬМИ..... | <b>304</b> |
| <b>Вовк В.М.</b> КОРИСТУВАЦЬКА УГОДА (TERMS OF SERVICE, TOS)<br>В КООРДИНАТАХ «ЕПОХИ НАГЛЯДОВОГО КАПІТАЛІЗМУ».....                                                                     | <b>313</b> |
| <b>Гордієнко Ю.М.</b> ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ НОТАРІУСОМ ДІЙСНИХ НАМІРІВ СТОРІН<br>ПРИ ПОСВІДЧЕННІ ОКРЕМИХ ПРАВОЧИНІВ.....                                                            | <b>317</b> |
| <b>Гудима-Підвербецька М.М.</b> СПЕЦИФІКА СУБСИДІАРНОГО ОБОВ'ЯЗКУ<br>УЧАСНИКА ГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА ЗА ЗОБОВ'ЯЗАННЯМИ ОСТАННЬОГО.....                                              | <b>323</b> |
| <b>Деєв М.В.</b> ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ<br>В УКРАЇНІ СЬОГОДНІ.....                                                                                      | <b>333</b> |
| <b>Єфімов О.М., Білоусова Н.О., Брожко Н.І.</b> ПИТАННЯ УЧАСТІ ПАТЕНТНОГО ПОВІРЕНОГО<br>У СУДОВОМУ РОЗГЛЯДІ СПОРІВ ЩОДО ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....                            | <b>340</b> |
| <b>Завальнюк С.В.</b> АНАЛОГІЯ ЗАКОНУ ТА АНАЛОГІЯ ПРАВА ЯК ДОКТРИНАЛЬНІ ІНСТРУМЕНТИ<br>ПОДОЛАННЯ ПРОГАЛИН У ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ.....                                              | <b>348</b> |
| <b>Комарницька І.І., Буцяк М.М.</b> ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ ПРАВ<br>В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....                                                                      | <b>353</b> |
| <b>Котенко М.В.</b> СПІВВІДНОШЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ<br>ТА ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ:<br>ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ.....                                                  | <b>359</b> |
| <b>Мартинюк О.В.</b> ВІЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ ЯК СУБ'ЄКТИВНЕ ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО.<br>ЧАСТИНА І: ПРАВОВА ПРИРОДА ВІЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ<br>В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ДОКТРИНІ.....      | <b>364</b> |
| <b>Панасюк К.Т.</b> КОМПЕТЕНЦІЯ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ПАЛАТИ НОІВ<br>У СФЕРІ ОХОРОНИ ПАТЕНТНИХ ПРАВ.....                                                                                         | <b>375</b> |

|                                                                                                                                                                                                            |            |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>Парасюк В.М., Шумик О.М.</b> ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО В УМОВАХ ВІЙНИ:<br>ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУТУ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ.....                                                                              | <b>381</b> |
| <b>Парасюк М.В.</b> ЕЛЕКТРОННІ (ЦИФРОВІ) ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....                                                                                                                                  | <b>387</b> |
| <b>Печерова Н.Г.</b> МІЖНАРОДНІ, ЄВРОПЕЙСЬКІ, УКРАЇНСЬКІ СТАНДАРТИ<br>У СФЕРІ ДОГОВІРНОГО РОЗПОРЯДЖАННЯ МАЙНОВИМИ ПРАВАМИ<br>НА ОБ'ЄКТИ СУМІЖНИХ ПРАВ В УКРАЇНІ ЯК СКЛАДОВІ ЄДИНОЇ СИСТЕМИ СТАНДАРТІВ..... | <b>393</b> |
| <b>Пирога І.С., Колб О.С.</b> ПРАВОВИЙ АСПЕКТ АВТОРСЬКОГО ПРОДУКТУ,<br>СТВОРЕНОГО ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ.....                                                                                                  | <b>406</b> |
| <b>Попова С.О.</b> КОМПЕНСАЦІЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ,<br>ЗА ЗАГИБЕЛЬ ЧЛЕНА СІМ'Ї: СУДОВА ПРАКТИКА.....                                                                               | <b>412</b> |
| <b>Ревуцька І.Е., Заборовський В.В., Манзюк В.В.</b> ДИНАМІКА ФОРМУВАННЯ<br>ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.....                                                            | <b>418</b> |
| <b>Рудниченко А.Ю.</b> АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ<br>В ЄС, УКРАЇНІ ТА США.....                                                                                             | <b>423</b> |
| <b>РОЗДІЛ IV. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО,<br/>ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО</b>                                                                                                                                  |            |
| <b>Єфімов О.М., Білоусова Н.О., Брожко Н.І.</b> АНТИКОНКУРЕНТНІ УЗГОДЖЕНІ ДІЇ<br>У ФОРМІ СПОТВОРЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ТЕНДЕРІВ, ТОРГІВ, АУКЦІОНІВ, КОНКУРСІВ:<br>ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ.....                      | <b>429</b> |
| <b>Подцерковний О., Попелюк В.</b> ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ<br>КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ.....                                                                                 | <b>434</b> |
| <b>Шаповал Д.В., Гончаров В.О.</b> СТЯГНЕННЯ НЕУСТОЙКИ ЗА НЕПОВЕРНЕННЯ МАЙНА<br>З ОРЕНДИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ У ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРАХ.....                                                         | <b>442</b> |
| <b>Швидка Т.І.</b> ПУБЛІЧНІ ЗАКУПІВЛІ В УКРАЇНІ ТА ЄС:<br>ГАРМОНІЗАЦІЯ СТАНДАРТІВ.....                                                                                                                     | <b>451</b> |
| <b>РОЗДІЛ V. ТРУДОВЕ ПРАВО;<br/>ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ</b>                                                                                                                                         |            |
| <b>Занфірова Т.А.</b> ПРАВАЗАСТОСОВНІ АСПЕКТИ ПРИЗУПИНЕННЯ ДІЇ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ<br>ТА ОПЛАТИ СЕРЕДНЬОГО ЗАРОБІТКУ ЗА ЧАС НЕЗАКОННОГО ПРИЗУПИНЕННЯ ДІЇ<br>ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ.....                         | <b>457</b> |
| <b>Міщук І.В., Цевух А.І.</b> ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ПРАЦІВНИКА НА БЕЗПЕЧНІ УМОВИ ПРАЦІ:<br>ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ.....                                                                      | <b>463</b> |
| <b>Павловська Л.В.</b> ЗМІСТ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....                                                                                                                             | <b>470</b> |
| <b>Пунтус Д.А.</b> ДО ПИТАННЯ ПРИНЦИПУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГІДНОГО ЖИТТЄВОГО РІВНЯ<br>У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....                                                                                       | <b>477</b> |
| <b>Русаль Л.М.</b> ОКРЕМІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ<br>ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ.....                                                                                                        | <b>482</b> |
| <b>Стасів О.В.</b> ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ ПРАЦІВНИКА В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....                                                                                                                        | <b>487</b> |

---

## CONTENTS

---

### SECTION I. THEORY AND HISTORY OF THE LAW AND THE STATE; HISTORY OF POLITICAL AND LEGAL DOCTRINES

|                                                                                                                                                                                  |            |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>Adaskalytsia K.K., Didych T.O.</b> THE RULE OF REALITY IN THE LEGAL TECHNIQUE<br>OF FORMALIZING LEGAL NORMS AS A COMPONENT OF MODERN LAW-MAKING POLICY.....                   | <b>11</b>  |
| <b>Bak V.I., Sanzharova G.F., Sirenko O.V.</b> JURISPRUDENCE IN BYZANTIUM<br>IN THE MIDDLE AGES.....                                                                             | <b>17</b>  |
| <b>Baran A.V.</b> A RETROSPECTIVE ANALYSIS OF DEBATES ON THE ADOPTION<br>OF EMERGENCY LEGISLATION IN GERMANY IN 1968.....                                                        | <b>23</b>  |
| <b>Vadimov A.P.</b> QUALITY, CONSISTENCY, AND EFFECTIVENESS OF LEGISLATION<br>AS COMPONENTS AND MANIFESTATIONS OF ITS EFFECTIVENESS.....                                         | <b>28</b>  |
| <b>Volokhov O.S.</b> INTERNATIONAL STANDARDS ON COMBATING CORRUPTION<br>AND THEIR IMPACT ON THE EFFECTIVENESS OF NATIONAL LEGISLATION.....                                       | <b>34</b>  |
| <b>Grishko V.I., Tsevukh A.I.</b> SLAVERY IN THE ANCIENT WORLD:<br>MORAL NORM OR VIOLATION OF HUMAN RIGHTS.....                                                                  | <b>41</b>  |
| <b>Dol I.R.</b> NECESSARY DEFENSE AND OTHER CIRCUMSTANCES,<br>EXCLUDING CRIMINALITY OF AN ACT UNDER THE PROVISIONS<br>OF THE GERMAN CODIFICATION CAROLINA OF 1532.....           | <b>47</b>  |
| <b>Kelbia S.G.</b> THE IDEA OF THE RULE OF LAW IN THE VIEWS OF ANCIENT THINKERS.....                                                                                             | <b>53</b>  |
| <b>Kolodiy A.M., Lapko A.G., Khalota A.I.</b> THE CONCEPT OF NATIONAL SECURITY OF UKRAINE:<br>RELEVANCE AND STRUCTURE.....                                                       | <b>58</b>  |
| <b>Kotsan-Olynets Yu.</b> DIGITALIZATION AS A DRIVER OF MODERN SOCIOLOGY OF LAW:<br>ADAPTATION OF SOCIETY TO CHANGES IN TECHNOLOGICAL PROGRESS.....                              | <b>65</b>  |
| <b>Mandrusiak M.L.</b> STATE AND POLITICAL ACTIVITY OF VOLODYMYR STAROSOLSKY<br>DURING THE FIRST WORLD WAR AND THE UKRAINIAN REVOLUTION (1914–1921).....                         | <b>71</b>  |
| <b>Marych N.I.</b> THE CITIZEN'S RIGHT TO ALTERNATIVE (NON-MILITARY)<br>SERVICE IN LIEU OF MILITARY DUTY:<br>STATUS AND IMPLEMENTATION CHALLENGES IN UKRAINE DURING WARTIME..... | <b>77</b>  |
| <b>Melnychuk S.M.</b> CORRELATION OF LOCAL GOVERNMENT FUNCTIONS WITH STATE FUNCTIONS.....                                                                                        | <b>85</b>  |
| <b>Oliynyk B.I.</b> COGNITIVE ASPECTS OF LEGISLATION AND ITS POLICY.....                                                                                                         | <b>90</b>  |
| <b>Oliynyk Yu.V.</b> LEGAL PRINCIPLE OF EQUALITY OF THE PARTIES IN THE MEDIATION PROCEDURE.....                                                                                  | <b>95</b>  |
| <b>Pankratova V.O.</b> THEORETICAL AND LEGAL APPROACHES TO DEFINING THE ROLE<br>AND MEANING OF GOOD GOVERNANCE.....                                                              | <b>100</b> |
| <b>Pyrri N.S.</b> POLITICAL AND LEGAL VIEWS OF LEV REBET ON THE PLACE AND ROLE OF TERRITORY<br>AS AN IMPORTANT FEATURE OF THE STATE.....                                         | <b>106</b> |
| <b>Ryhina O.M.</b> SELECTED ISSUES IN THE FORMATION AND EVOLUTION<br>OF THE POLICE INSTITUTION IN THE UNITED STATES:<br>A HISTORICAL AND LEGAL PERSPECTIVE.....                  | <b>113</b> |
| <b>Roshchyn V.S.</b> INTERPRETATION AND APPLICATION OF TRAFFIC RULES<br>IN ROAD TRAFFIC ACCIDENT PROCEEDINGS:<br>STATE OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT OF THE ISSUE.....               | <b>119</b> |

|                                                                                                                                                                                                                                         |            |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>Savuliak R.V.</b> SUPERFICIES IN THE LAW OF MODERN UKRAINE,<br>AUSTRO-HUNGARY AND ANCIENT ROME:<br>A COMPARATIVE ANALYSIS.....                                                                                                       | <b>125</b> |
| <b>Sanzharov V.A., Bak V.I., Sanzharova G.F.</b> THE DEATH SENTENCE<br>IN THE MEDIEVAL JUDICIAL PRACTICE:<br>WESTERN EUROPE.....                                                                                                        | <b>134</b> |
| <b>Stepanenko N.V.</b> PECULIARITIES OF USING SPECIALIZED TERMINOLOGY<br>IN THE FORMALIZATION OF LEGAL NORMS WITHIN THE CONTEXT OF LEGAL TECHNIQUE.....                                                                                 | <b>141</b> |
| <b>Chub A.V., Naidon Ye.M.</b> DEMOCRATIC CIVILIAN CONTROL OVER THE ACTIVITIES<br>OF THE SECURITY AND DEFENSE SECTOR BODIES OF UKRAINE.....                                                                                             | <b>147</b> |
| <b>Shcherbatiuk I.O.</b> SOCIAL AND ECONOMIC RIGHTS IN THE SYSTEM OF HUMAN RIGHTS:<br>CONSTITUTIONAL AND LEGAL ANALYSIS AND INTERNATIONAL STANDARDS.....                                                                                | <b>153</b> |
| <b>SECTION II. CONSTITUTIONAL LAW; MUNICIPAL LAW</b>                                                                                                                                                                                    |            |
| <b>Badyda A.Yu.</b> THE CONCEPT OF CONSTITUTIONAL IDENTITY AND THE LIMITS<br>OF INTEGRATION IN THE DECISIONS OF THE CONSTITUTIONAL COUNCIL OF FRANCE.....                                                                               | <b>160</b> |
| <b>Berki M.V.</b> THE CONSTITUTIONAL AND LEGAL DIMENSION OF THE PROTECTION<br>OF THE HUNGARIAN NATIONAL MINORITY IN UKRAINE:<br>BALANCING LAW AND POLITICS.....                                                                         | <b>165</b> |
| <b>Bielova M.V., Vashkovich V.V.</b> EVOLUTION OF CONSTITUTIONAL AND LEGAL REGULATION<br>OF PROPERTY RELATIONS:<br>FROM HISTORICAL ORIGINS TO CONTEMPORARY CHALLENGES.....                                                              | <b>171</b> |
| <b>Vatamaniuk A.V.</b> AMERICAN MODEL OF CONSTITUTIONAL DIALOGUE:<br>IN THE CASES OF AIKHIN AND ANTILEF BEFORE THE CONSTITUTIONAL COURT OF CHILE.....                                                                                   | <b>177</b> |
| <b>Demyanchuk Y.V., Dobrenka N.V., Sydorenko V.V.</b> INFRASTRUCTURE ACCESSIBILITY<br>FOR LOW-MOBILITY POPULATION GROUPS IN WAR CONDITIONS:<br>CHALLENGES AND NECESSITY.....                                                            | <b>182</b> |
| <b>Zhelnin V.Y., Chyrkin A.S.</b> DECISION OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF ROMANIA<br>ON THE PRESIDENTIAL ELECTION AS A PRECEDENT FOR THE APPLICATION<br>OF THE PROVISIONS OF "MILITANT DEMOCRACY" IN THE CONTEXT OF HYBRID THREATS..... | <b>187</b> |
| <b>Zaitsev D.M., Shevchuk V.A., Melnyk Ya.I.</b> ORGANIZATIONAL AND LEGAL PRINCIPLES<br>OF THE DEVELOPMENT OF MILITARY LEADERSHIP IN THE ARMED FORCES OF UKRAINE.....                                                                   | <b>192</b> |
| <b>Zinchenko O.V.</b> CONSTITUTIONALISM OF THE KINGDOM OF MOROCCO:<br>GENERAL FEATURES.....                                                                                                                                             | <b>199</b> |
| <b>Isaievich O.M.</b> REFORMING UKRAINE'S CITIZENSHIP INSTITUTION:<br>DUAL CITIZENSHIP IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION AND WAR.....                                                                                              | <b>204</b> |
| <b>Isaievich O.M.</b> LEGAL REGULATION OF UKRAINIAN CITIZENSHIP IN CONDITIONS<br>OF WAR AND MASS MIGRATION.....                                                                                                                         | <b>209</b> |
| <b>Lebedeva Yu.V.</b> CONSTITUTIONAL RIGHT TO ABORTION IN THE USA:<br>LEGAL REGULATION.....                                                                                                                                             | <b>214</b> |
| <b>Martselyak O.V.</b> DECENTRALIZATION OF POWER IN UKRAINE<br>AS A DIRECTION OF CONSTITUTIONAL REFORM.....                                                                                                                             | <b>220</b> |
| <b>Medianyuk V.A.</b> DIGITALIZATION OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE SOCIAL SPHERE:<br>ADMINISTRATIVE AND LEGAL VECTOR OF TRANSFORMATION IN UKRAINE.....                                                                                | <b>226</b> |
| <b>Roghovenko, O.V., Bondar, N.A., Kuznetsova, M.Yu.</b> SPECIALIZED OMBUDSMAN<br>AS AN INSTITUTION FOR THE PROTECTION OF ENVIRONMENTAL HUMAN RIGHTS:<br>INTERNATIONAL EXPERIENCE AND UKRAINIAN REALITIES.....                          | <b>232</b> |

|                                                                                                                                                                                                                 |            |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>Romtsiv O.I.</b> ENSURING THE NATIONAL SECURITY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF GEOPOLITICAL CHALLENGES.....                                                                                                 | <b>237</b> |
| <b>Rudneva O.M.</b> PECULIARITIES OF TERRITORIAL ORGANIZATION OF PUBLIC AUTHORITIES IN SPAIN.....                                                                                                               | <b>243</b> |
| <b>Skrypnyuk O.V., Martseljak O.V.</b> CURRENT ISSUES OF THE ELECTORAL PROCESS IN UKRAINE: CORRELATION WITH INTERNATIONAL STANDARDS AND POST-WAR CHALLENGES.....                                                | <b>249</b> |
| <b>Turyanitsa V.V., Shanta I.I.</b> LEGAL PRINCIPLES AND INNOVATIONS OF CROSS-BORDER COOPERATION: A COMPONENT OF REGIONAL AND LOCAL SELF-GOVERNMENT.....                                                        | <b>259</b> |
| <b>SECTION III. CIVIL LAW AND CIVIL PROCEEDINGS; FAMILY LAW; PRIVATE INTERNATIONAL LAW</b>                                                                                                                      |            |
| <b>Barankova V.V., Kolisnyk O.V.</b> A PARTY REPLACEMENT IN ENFORCEMENT PROCEEDINGS: THEORETICAL ASPECTS AND JUDICIAL PRACTICE.....                                                                             | <b>264</b> |
| <b>Berveno S.M.</b> EVOLUTION OF THE LEGAL REGULATION OF THE EMERGENCE OF REAL ESTATE PROPERTY RIGHTS IN UKRAINE: CURRENT CHALLENGES AND PERSPECTIVES.....                                                      | <b>278</b> |
| <b>Bitov I.A.</b> POWERS OF THE COURT OF APPEALS IN THE REVIEW OF COURT DECISIONS.....                                                                                                                          | <b>283</b> |
| <b>Bochkova I.I., Vrublevska-Misiuna K.M.</b> CHATGPT AND THE LAW: CHALLENGES AND PROSPECTS FOR LEGAL REGULATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE CREATIVITY.....                                                     | <b>288</b> |
| <b>Buletsa S.B.</b> REVIEW OF THE DECISIONS OF THE EUROPEAN COURT AND THE LEGISLATION OF EUROPEAN COUNTRIES REGARDING SURROGACY.....                                                                            | <b>295</b> |
| <b>Vahina I.</b> THE CONCEPT OF A VULNERABLE SUBJECT OF FAMILY LEGAL RELATIONS AND THE PRIORITY OF HIS RIGHTS AND INTERESTS IN THE CONTRACTUAL REGULATION OF RELATIONS BETWEEN MOTHER, FATHER AND CHILDREN..... | <b>304</b> |
| <b>Vovk V.M.</b> USER AGREEMENT (TERMS OF SERVICE, TOS) IN THE CONTEXT OF THE «AGE OF SURVEILLANCE CAPITALISM».....                                                                                             | <b>313</b> |
| <b>Gordienko Ju.M.</b> FEATURES OF ESTABLISHING THE TRUE INTENTIONS OF THE PARTIES BY A NOTARY WHEN CERTIFYING INDIVIDUAL AGREEMENTS.....                                                                       | <b>317</b> |
| <b>Hudyma-Pidverbetska M.M.</b> SPECIFICITY OF THE SUBSIDIARY OBLIGATION OF A BUSINESS COMPANY PARTICIPANT FOR THE DEBTS OF THE COMPANY.....                                                                    | <b>323</b> |
| <b>Dyeyev M.V.</b> PECULIARITIES OF COMPULSORY ENFORCEMENT PROCEEDINGS IN UKRAINE TODAY.....                                                                                                                    | <b>333</b> |
| <b>Efimov O.M., Bilousova N.O., Brozhko N.I.</b> THE ISSUE OF THE PARTICIPATION OF THE PATENT ATTORNEY IN THE LEGAL PROCEEDINGS OF DISPUTES REGARDING INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS.....                         | <b>340</b> |
| <b>Zavalniuk S.V.</b> ANALOGY OF STATUTE AND ANALOGY OF LAW AS DOCTRINAL TOOLS FOR OVERCOMING GAPS IN CIVIL LEGISLATION.....                                                                                    | <b>348</b> |
| <b>Komarnytska I.I., Butsiak M.M.</b> FEATURES OF COPYRIGHT PROTECTION IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW IN UKRAINE.....                                                                                         | <b>353</b> |
| <b>Kotenko M.V.</b> THE RELATIONSHIP BETWEEN INTELLECTUAL PROPERTY AND INTELLECTUAL PROPERTY LAW: THEORETICAL AND LEGAL ASPECTS.....                                                                            | <b>359</b> |
| <b>Martyniuk O.V.</b> FREE USE OF WORKS AS A SUBJECTIVE CIVIL RIGHT. PART I: THE LEGAL NATURE OF FREE USE OF WORKS IN MODERN UKRAINIAN DOCTRINE.....                                                            | <b>364</b> |
| <b>Panasyuk K.T.</b> COMPETENCE OF THE APPEALS CHAMBER OF THE NATIONAL INTELLECTUAL PROPERTY OFFICE IN THE FIELD OF PATENT RIGHTS PROTECTION.....                                                               | <b>375</b> |

|                                                                                                                                                                                                                              |            |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>Parasyuk V.M., Shumyk O.M.</b> CIVIL PROCEEDINGS IN WARTIME:<br>TRANSFORMATION OF THE INSTITUTION OF REVIEW OF JUDICIAL DECISIONS.....                                                                                    | <b>381</b> |
| <b>Parasyuk M.V.</b> ELECTRONIC (DIGITAL) EVIDENCE IN CIVIL PROCEEDINGS.....                                                                                                                                                 | <b>387</b> |
| <b>Pecherova N.H.</b> INTERNATIONAL, EUROPEAN, UKRAINIAN STANDARDS IN THE FIELD<br>OF CONTRACTUAL DISPOSAL OF PROPERTY RIGHTS TO OBJECTS OF RELATED RIGHTS<br>IN UKRAINE AS COMPONENTS OF A UNIFIED SYSTEM OF STANDARDS..... | <b>393</b> |
| <b>Pyroha I.S., Kolb O.S.</b> LEGAL ASPECT OF THE COPYRIGHT PRODUCT,<br>CREATED BY ARTIFICIAL INTELLIGENCE.....                                                                                                              | <b>406</b> |
| <b>Popova S.O.</b> COMPENSATION FOR MORAL DAMAGE CAUSED BY ARMED AGGRESSION<br>FOR THE DEATH OF A FAMILY MEMBER:<br>JUDICIAL PRACTICE.....                                                                                   | <b>412</b> |
| <b>Revutska I.E. Zaborovskyy V.V., Manzyuk V.V.</b> THE DYNAMICS OF FORMING<br>LEGAL REGULATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE EUROPEAN UNION.....                                                                        | <b>418</b> |
| <b>Rudnychenko A.Y.</b> CURRENT ASPECTS OF LEGAL REGULATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE<br>IN THE EU, UKRAINE, AND THE USA.....                                                                                               | <b>423</b> |
| <b>SECTION IV. ECONOMIC LAW, ECONOMIC PROCEDURAL LAW</b>                                                                                                                                                                     |            |
| <b>Yefimov O.M., Bilousova N.O., Brozhko N.I.</b> ANTI-COMPETITIVE ACTIONS IN THE FORM<br>OF CORRECTION OF THE RESULTS OF TENDER, BIDS, AUCTIONS, COMPETITIONS:<br>PROBLEMS OF PROOF.....                                    | <b>429</b> |
| <b>Podtserkovnyi O., Popeliuk V.</b> ON THE USE OF CRIMINAL PROCEEDINGS MATERIALS<br>IN COMMERCIAL LITIGATION.....                                                                                                           | <b>434</b> |
| <b>Shapoval D.V., Goncharov V.O.</b> RECOVERY OF PENALTY FOR FAILURE TO RETURN PROPERTY<br>FROM LEASE THROUGH THE PRISM OF COURT PRACTICE IN COMMERCIAL DISPUTES.....                                                        | <b>442</b> |
| <b>Shvydka T.I.</b> PUBLIC PROCUREMENT IN UKRAINE AND THE EU:<br>HARMONIZATION OF STANDARDS.....                                                                                                                             | <b>451</b> |
| <b>SECTION V. LABOUR LAW; SOCIAL SECURITY LAW</b>                                                                                                                                                                            |            |
| <b>Zanfirova T.A.</b> LAW ENFORCEMENT ASPECTS OF SUSPENSION OF AN EMPLOYMENT CONTRACT<br>AND PAYMENT OF AVERAGE EARNINGS DURING THE ILLEGAL SUSPENSION<br>OF AN EMPLOYMENT CONTRACT.....                                     | <b>457</b> |
| <b>Mishchuk I.V., Tsevukh A.I.</b> ENSURING THE RIGHT OF AN EMPLOYEE<br>TO SAFE WORKING CONDITIONS:<br>LEGAL GUARANTEES AND PROBLEMS OF IMPLEMENTATION.....                                                                  | <b>463</b> |
| <b>Pavlovska L.V.</b> THE CONTENT OF AN EMPLOYMENT CONTRACT<br>UNDER THE LEGISLATION OF UKRAINE.....                                                                                                                         | <b>470</b> |
| <b>Puntus D.A.</b> ON THE ISSUE OF THE PRINCIPLE OF ENSURING A DECENT STANDARD<br>OF LIVING IN THE FIELD OF SOCIAL SECURITY.....                                                                                             | <b>477</b> |
| <b>Rusal L.M.</b> CERTAIN ASPECTS OF SOCIAL AND LEGAL PROTECTION OF MILITARY PERSONNEL<br>IN UKRAINE.....                                                                                                                    | <b>482</b> |
| <b>Stasiv O.V.</b> ENHANCING EMPLOYEE WORK EFFICIENCY IN MODERN CONDITIONS.....                                                                                                                                              | <b>487</b> |

УДК 34 (091):348

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.1.2>

## ЮРИСПРУДЕНЦІЯ У ВІЗАНТІЇ В СЕРЕДНІ ВІКИ

**Бак В.І.,**

*кандидат юридичних наук, доцент,  
завідувач кафедри теорії та історії держави і права ННІ права  
Державного податкового університету  
ORCID: 0009-0001-1269-4981*

**Санжарова Г.Ф.,**

*старший викладач кафедри романської філології  
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка  
ORCID: 0000-0002-0557-9192*

**Сіренко О.В.,**

*кандидат юридичних наук, доцент,  
доцент кафедри теорії та історії держави і права ННІ права  
Державного податкового університету  
ORCID: 0000-0002-6567-2321*

### **Бак В.І., Санжарова Г.Ф., Сіренко О.В. Юриспруденція у Візантії в Середні віки.**

Стаття присвячена дослідженню візантійсько-східної лінії спадкоємності з юриспруденційною традицією пізнього римського періоду в Середні віки. Смерть славетного імператора-правника Юстиніана (527–565) та тривала криза імперського державного устрою знаменували кінець органічного розвитку історичного римського права і початок нового етапу розвитку юриспруденції. Відзначено, що після Юстиніанового правничого ренесансу імператори певний час (між початком VII століття та серединою IX століття) більше не брали на себе ініціативу нових кодифікацій чи видання офіційних збірників права і лише запроваджували окремі закони («новели»), відповідно до потреб моменту. Можна стверджувати, що законотворча діяльність цього періоду спрямована на переклад грецькою мовою римських законів з переглядом та модернізацією їхнього змісту. Констатовано, що тенденція до відновлення та оновлення «стародавнього» Юстиніанового права призвела до появи нової та процвітаючої юридичної літератури у Візантії у X та XI століттях. Відзначено, що після нової імперської кодифікації права за доби македонської династії виникла компіляційна література, яка зосереджувалася або на спрощенні матеріалу з імперських законів («Василік»), або на його уточненні за допомогою схолій. Автори вважають, що останній етап візантійської середньовічної історії (кінець XII – кінець XV століть), за часів династій Ангелів, Ласкарів та Палеологів, є періодом кризи та розпаду держави, а отже, і занепаду юриспруденції. Кодифікаційні тенденції зникли, імперське законодавство стало частковим та спеціалізованим, світське право було заповнене церковними нормами, а духовенство почало відігравати центральну роль у розвитку права. Зроблено висновок, що духовна сила та розвинута система римського права продовжували впливати на правову еволюцію Європи, як на Сході, так і на Заході, протягом всього Середньовіччя; весь науковий розвиток права та відродження юриспруденції, безсумнівно, були пов'язані зі знанням та використанням римського права.

**Ключові слова:** римське право, юриспруденція, світське право, канонічне право, світське судочинство, Візантія, Середні віки.

### **Bak V.I., Sanzharova G.F., Sirenko O.V. Jurisprudence in Byzantium in the Middle Ages.**

The article is devoted to the study of the Byzantine-Eastern line of succession with the jurisprudential tradition of the late Roman period in the Middle Ages. The death of the famous emperor-lawyer Justinian (527–565) and the prolonged crisis of the imperial state system marked the end of the organic development of historical Roman law and the beginning of a new stage in the development of jurisprudence. It is noted that after Justinian's legal renaissance, the emperors for a certain time (between the beginning of the 7th century and the middle of the 9th century) no longer took the initiative of new codifications or the publication of official collections of law and only introduced individual laws ('novellas'), according to the needs of the moment. It can be argued that the legislative activity of this period was aimed at translating Roman laws into Greek, revising and modernizing their content. It has been stated that the tendency to restore and update the 'ancient' Justinian law led to the emergence

of a new and flourishing legal literature in Byzantium in the 10th and 11th centuries. It is noted that after the new imperial codification of law during the Macedonian dynasty, a compilation literature emerged that focused either on simplifying the material from imperial laws ('*Basílicos*') or on clarifying it with the help of scholia. The authors believe that the last stage of Byzantine medieval history (late 12th – late 15th centuries), during the Angeli, Lascari, and Paleolog dynasties, is a period of crisis and collapse of the state, and therefore the decline of jurisprudence. Codification tendencies disappeared, imperial legislation became partial and specialized, secular law was overwhelmed by church norms, and the clergy began to play a central role in the development of law. It is concluded that the spiritual power and developed system of Roman law continued to influence the legal evolution of Europe, both in the East and in the West, throughout the Middle Ages; the entire scientific development of law and the revival of jurisprudence were undoubtedly associated with the knowledge and use of Roman law.

**Key words:** Roman law, Jurisprudence, Secular Law, Canon Law, Secular Justice, Byzantium, Middle Ages.

**Постановка проблеми:** Смерть імператора-законодавця Юстиніана у 565 році нашої ери традиційно вважається датою, що знаменує кінець органічного розвитку історичного римського права. Зникнення державної форми політичного панування, яку можна було б чітко визнати римською, перехід до «ромейської» за назвою, а греко-візантійською за сутністю форми існування імперії спричинили вичерпання традиційних джерел правотворчості, зробили проблемним використання багатовікового юридичного досвіду римського народу. Тенденції спрощення правової спадщини, відмови від розуміння надмірних «складнощів» попередньої юриспруденції не є новиною в правознавстві і судовій практиці, а те як їх долали в різні історичні періоди історії Європи мають певне повчальне значення і для сьогодення. Криза *ius Romanorum* як конкретної історичної форми права на початку Середніх віків не призвела на території Візантії ні до зникнення юридичної роботи, ні до припинення наукового вивчення права, ні до переривання римської правової традиції. Весь науковий розвиток права та правозастосування на колишньому імперському Сході – в Візантії, безсумнівно, був пов'язаний зі знанням та використанням римського права. Вплив римського права на правову еволюцію Візантії, а опосередковано на розвиток юриспруденції всієї середньовічної Європи безумовно потребує дослідницької уваги.

**Стан опрацювання проблематики:** Відносно середньовічних візантійських правових джерел незамінною для сучасних науковців залишається книга грецького дослідника Спіроса Трояноса (останнє доопрацьоване авторське видання 2011 року), яку ми використовуємо в німецькому перекладі 2017 року Дітера Сімона і Сільвії Нейе [1]. Новітні роботи з цієї проблематики можна віднайти в публікаціях Бернарда Штольте в збірниках «Оксфордський довідник з візантійських досліджень» (2008 рік) [2, с. 691–698], «Кембріджський довідник з римського права» (2015 рік) [3, с. 355–373], «Кембріджська інтелектуальна історія Візантії» (2017 рік) [4, с. 141–166], «Оксфордський довідник з європейської правової історії» (2018 рік) [5, с. 229–248]. Давні візантінознавчі традиції Гронінгенського університету в царині середньовічного візантійського права нещодавно підтвердили Рус Мейерінг і Дафна Пенна [6] та бібліографічні штудії Томаса ван Бохова [7].

**Метою цієї статті** є дослідження візантійсько-східної лінії спадкоємності з юриспруденційною традицією пізнього римського періоду в Середні віки.

**Виклад основного матеріалу:** Збереження Візантії як державної форми, що продовжує імперську ідею Риму на Сході, передбачає необхідність безперервності світського правового досвіду, закріпленого в компіляції Юстиніана, і разом з ним юридичної практики, певним чином пов'язаної з римською традицією. Юстиніанський «*Corpus Iuris*» залишався чинним законом на територіях візантійського суверенітету. Після Юстиніанового правничого ренесансу імператори більше не брали на себе ініціативу нових кодифікацій чи офіційних збірників і лише законодавчо запроваджували окремі новели, відповідаючи на потреби моменту [1, с. 107–167]. Візантійська середньовічна історія не дала світові великих юристів порівнянних з римськими класиками чи відомими юристами правового відродження західного Середньовіччя (Ірнерій [8, с. 22–23; 9] або Граціан [10, с. 133–137; 11, с. 18–21; 12]). Значною мірою це анонімні постаті, епігони та хранителі високої традиції, з якої вони походять, їхнє завдання – адаптація цієї традиції до практичних потреб навколишнього світу.

Хоча імператор Юстиніан (527–565) суворо заборонив усі коментарі до своїх юридичних праць (конституція «*Deo auctore*» § 12; конституція «*Tanta*» § 21) [1, с. 107–108], він, однак, дозволив дослівні переклади («*kata roda*») оригінальних текстів, або підготовку коротких викладів чи планів складних тем («*indices*»), або збірників паралельних уривків чи описів конкретних назв («*paratitla*»). Тобто можна стверджувати, що візантійська юридична література починається за часів самого Юстиніана, коли компілятори (упорядники) та перекладачі нормативного тексту змушені

були заходити на заборонену територію коментування латинського тексту, термінологія якого була незрозумілою грекомовним користувачам. Так невдовзі після публікації «Інституцій» Юстиніана один із найвидатніших компіляторів, Теофіл, написав «Переказ» («Paraphrasis») цієї праці – практично єдине грецьке свідчення дидактичної літератури періоду Юстиніана. Теофіл також написав покажчик до «Дігест», деякі фрагменти якого збереглися; він не лише переклав латинські тексти Юстиніана грецькою мовою, а й продемонстрував добре знання незібраної доюстиніанської юридичної літератури. Відомі також більш пізні компілятори «Дігест»: Стефан з Бейруту (написав не раніше 556 року покажчик до перших 36 книг «Дігест», який являє вичерпний і детальний коментар), Дорофей (автор індекса до повних «Дігест»), Кирило молодший та Анонім, до якого інший автор, також Анонім, додав ланцюг коментарів («параграфів»). Цей другий Анонім, можливо, – за його власним свідченням – був автором праці про суперечності в «Дігестах» («peri enantiophaneion»), тому у схоліях до «Базилік» його також називають Енантіофаном. Інші покажчики («індекси») до «Дігест» кінця VI та початку VII століть у «Базиліках» приписуються Анастасію, можливо, також автору книги з кримінального права («proinalion»). Також у цей ранній період були написані екзегетичні коментарі до «Кодексу» Юстиніана, зокрема, бейрутського професора Талелея разом із коротшими коментарями Ісидора, Анатолія, Стефана та Теодора. «Новели» Юстиніана не були включені до жодного офіційного збірника, хоча існували деякі приватні компіляції та синтези.

Окрім цієї традиції праць зі світського права, у період одразу після правління Юстиніана також спостерігалось зростання інтересу до церковно-правових питань. Були створені збірники авторитетних юридичних текстів, як світських («номої»), так і релігійних («канонів»), що стосувалися питань церковного права. Ці тексти загалом називають «номоканонами», більшість із них були творами анонімних авторів. Найдавнішими з «номоканонів» є «Номоканон з 50 титулів», ймовірно, створений в Антіохії за часів правління імператора Маврикія (582–602), та поширений «Номоканон з 14 титулів» (створений близько 629–640 років), що приписували другому Аноніму або Енантіофану, з пізнішими переробками Фотієм, Теодором Бестом (1090) та Теодором Вальсамоном (XII століття) [6, с. 191–218].

Тип юридичної літератури, що зустрічається в постюстиніанський період, має чітко виражену дидактичну (передповіді та схоластика) та екзегетичну спрямованість – для підвищення ефективності навчальних завдань. Зовнішні форми юридичних текстів, такі як «індекси» («indices»), «параграфи» («paragraphai»), «семеіосейс» («semeioseis»), «гіпомнема» («hypomnema»), «еротапокрізейс» («erotapokriseis»), «парапомпей» («parapompe»), «паратитла» («paratitla») тощо, були пов'язані з удосконаленням у школах Бейрута та Константинополя схоластичним методом викладання і спрямовані на полегшення учням роботи з величезним і складним корпусом законодавства, написаним здебільшого іноземною для них мовою (латиною).

Період між початком VII століття та серединою IX століття є епохою іконоборчої кризи та боротьби за виживання Імперії. Юстиніанівське право і юриспруденція загалом занепадають [1, с. 107–167; 6, с. 84–115; 13, с. 17–18]. Важко віднайти юридичні праці чи правознавців цього періоду, яких можна було б розпізнати за іменем. Єдиною відомою юридичною працею цього часу є невеликий трактат про періоди та умови юридичних актів, ймовірно, VII століття, відомий як «Ропай». Законодавча діяльність цього періоду спрямована на переклад грецькою мовою законів, які у їхній оригінальній латинізованій формі вже були незрозумілими для візантійських юристів, з неминучим переглядом та модернізацією їхнього змісту. Фундаментальною роботою в цьому напрямку є так звана «Еклога» (уривок з матеріалів Юстиніана у 18 книгах зі значними нововведеннями), складена між 726 і 740 роками за наказом імператора Лева III Ісавра (717–741) та його сина Костянтина V Копроніма [13, с. 23–25]. «Еклога» зазнала багато приватних переробок для надання суддям рекомендацій щодо належної організації цивільного та кримінального судочинства. Для цього періода характерні також спеціальні закони з різних аспектів кримінального, адміністративного, аграрного, комерційного та військового права («Nomos Georgikos», «Nomos Mosaikos» тощо) анонімних приватних авторів [13, с. 23].

IX–XII століття стали золотим віком візантійської юриспруденції, який розпочався за Македонської династії (867–1056) [1, с. 168–305; 6, с. 116–151; 13, с. 18–21]. Правління імператора Василя I (867–886) стало поворотним моментом в історії Візантії і в історії її права. Імператор, прагнучи наслідувати компіляційну працю Юстиніана, розпочав амбітну програму відновлення юстиніанського права адаптованого до сучасної судової практики. Було оприлюднено серію великих законодавчих та доктринальних праць. Найдавнішим з цих творів є «Прохірос номос» («Procheiros Nomos») або «Прохірон» («Prochiron»), офіційний юридичний збірник із 40 глав (створений близько 879 року), що зібрав найважливіші положення чинного доти Юстиніанового права, значною мірою еллінізованого та збагаченого коментарями викладачів права («antecessores») та схоластів («scholastikoi») раннього періоду [13, с. 22–23, 25–29]. Правителі Македонської династії докла-

дали великих зусиль, щоб представити себе відновлювачами імперської спадщини, запламованої імператорами-іконоборцями. Створення «Прохірону» було частиною повторного привласнення римської юридичної спадщини через відновлення законів минулих доіконоборчих імператорів Македонською династією. На практичному рівні «Прохірон» мав покращити ясність та викладання права. «Прохірон» завдав головні теми, напрямки візантійської правової культури, на яких базувалися пізніші збірники законів того періоду: 1) зближення з римським минулим; 2) еллінізація римського права; 3) зростання ролі християнства.

Ще однією працею в тому ж ключі була «Ейсагога» (Eisagoge) або «Епанагога» («Epanagoge»), складений приблизно у 880–886 роках збірник юстиніанських матеріалів у 40 титулах, натхненний патріархом Фотієм (856–867, 877–886), який, можливо, брав участь у складанні деяких титулів [13, с. 29–30]. «Ейсагога» безпосередньо протистоїть спадщині «Еклоги», критикуючи «балаканину Ісаврів». «Ейсагога» завдяки чіткому розмежуванню повноважень імператора та патріарха усунула небезпечний «цезаропапістський» прецедент «царів-священиків» Ісаврів та їхньої політики іконоборства. Фотій представив Македонську династію як виразника нового типу управління: минулі імператори шануються за їхню ортодоксальність та справедливість, давні закони очищуються, але державна діяльність підпорядковується новому політичному проекту, частиною якого було будівництво величної «нової церкви» («*neа ekklesia*»). На відміну від «Прохірону», «Ейсагога», здається, отримала силу закону [13, с. 31, п. 67].

Проект відновлення старого права, адаптації його до нових обставин, скасування застарілих норм та об'єднання існуючих в єдиний комплексний твір був завершений сином і наступником Василя імператором Левом VI Філософом (886–912). Реформоване імперське право було викладено в «Василіках» або «Базилікосі» («*Basílicos*», «*Basiliká*», «імперські закони»); офіційна назва збірника виконаного комісією юристів («*Basilicorum repurgatores*»), імена яких невідомі, під головуванням Сімбатія (Symbatios). – «перегляд давніх законів» («*anakatharsis ton palaion nomon*»). «Базилікос» – переробка «Кодексу» Юстиніана у 60 грекомовних книгах («*biblia*»), поділених на титули («*titloi*»), а останні – на розділи («*kephalaia*»), загалом дотримуючись порядку Юстиніана. Основою для компіляції були не тексти з «Корпусу» Юстиніана (за винятком «Новел»), а радше тексти пізніших грецьких версій – буквальні переклади («*kata poda*»), «індекси» та «паратитли»; на завершальному етапі розробки упорядникам було дозволено вводити інтерполяції, які, зокрема, сприяли еллінізації латинських термінів оригінального тексту. Юридичний матеріал розташований однорідно та систематично завдяки послідовному викладенню аналогічних глав «Дігест» та «Кодексу», а потім додавання однієї або кількох «Новел», що значно полегшило роботу з «Корпусом» для юристів-практиків. «Василіки» становили офіційне право Візантійської імперії, але були чинним законом лише тією мірою, якою вважалося, що вони представляють перефразований грецькою мовою «*Corpus Iuris Civilis*» імператора Юстиніана. Починаючи з X століття, можливо, за наказом імператора Костянтина VII Багрянородного (913–957), текст «Василік» систематично супроводжувався пояснювальними схоліями, які значною мірою походять з уривків з «паратитлів» та «парафразів» авторів VI століття («*scholia antiqua*»), пізніше збагачених схоліями авторів XI та XII століть («*scholia recentiora*») [14; 15; 13, с. 32–35].

Однак текст «Василік» («Базилікос») все ще був занадто складним для повсякденного використання в юридичній практиці, тому в наступні століття з'явилися численні праці, які підсумовували та спрощували його зміст. Серед них можна відзначити «Еклогу до перших дев'яти книг Василік» (близько 997 року), «Великий синопсис до Василік» (середина XI століття), «Реперторій Типуціта» (кінець XI століття), «Понема номікон» судді Міхаїла Аталіатеса (1073–1074), «Малий синопсис», анонімний твір середини XIII століття, складений на основі «Великого синопсиса» та праці Міхаїла Аталіатеса та деякі інші. Компіляційна юридична література зосереджувалася або на спрощенні матеріалу з «Василік», або на його уточненні за допомогою схолій. До жанру ісагогічної літератури дослідники відносять пам'ятку XI століття «Синопсис Пселла» – віршований юридичний твір, написаний філософом Міхаїлом Пселлом своєму учню, майбутньому імператору Михайлу VII Дуці (1071–1078). У X та XI століттях, так званий неокласичний період візантійської юриспруденції, з'являються численні монографії і трактати на конкретні правові теми та збірники («репертуари») судових рішень [13, с. 152–162; 6, с. 141–166]. У цей період з'являється кілька видатних візантійських юристів, серед яких виділяється константинопільський суддя, голова імператорського суда на іподромі Євстахій Ромей (70-ті роки X ст. – середина XI ст.), одним із його учнів за життя правника була підготовлена збірка під назвою «Піра» («*Peira*») збережена в одному рукописі кінця XV століття. Текст «Практики» («*Πίρι*») поділено на 75 титулів з розділами, що стосуються різних правових проблем. Думки автора супроводжуються посиланнями на юридичні тексти з «Василік» (641 посилання), законодавства імператорів македонської династії (867–1056) – новел імператорів Лева (886–912), Романа (920–944) та Василя (976–1025), а також на судові прецеденти [16, с. 2–7].

Останній етап візантійської середньовічної історії (кінець XII – кінець XV століть), за часів династій Ангелів, Ласкарів та Палеологів, є періодом кризи та розпаду держави, а отже, і занепаду юриспруденції [1, с. 306–350; 6, 152–190]. Кодифікаційні тенденції зникли, імперське законодавство стало частковим та спеціалізованим, світське право було заповнене церковними нормами, а духовенство почало відігравати центральну роль у розвитку права [17; 18, с. 51–54]. Штурм Константинополя хрестоносцями та венеціанськими військами та розпад держави в 1204 році призвели до вичерпання квітучої юридичної літератури попереднього періоду. За часів династії Палеологів (1261–1453) було створено численні юридичні кодекси, але дуже мало з них містили якісь нові твори. Єдиним справді релевантним автором цього останнього періоду Візантії є Костянтин Арменопул (XIV століття), суддя та «номофілакс» («охоронець законів») міста Солуні в розпал Зелотської революції (1342–1345) та під час громадянської війни між Іоанном Кантакузеном (1347–1354) та Іоанном V Палеологом (1341–1391). Головною працею Костянтина Арменопула є «Шестибіблос» або «Мануале легум» (1345) – збірник, який творчо синтезував більшу частину тогочасного світського юридичного матеріалу в одному томі, систематично розділеному на 6 книг, з серією додатків та схолій, можливо, написаних його власною рукою, які користувалися великим визнанням протягом кількох поколінь юристів. Праця Арменопула фактично завершує славетну історію візантійської юриспруденції, яка, хоч і не була надзвичайно оригінальною, все ж таки вміла елегантно зберегти спадщину Римської імперії. Наразі залишається недостатньо дослідженням культурний вплив візантійської правничої традиції на відновлення права Юстиніана в західній юридичній науці (рецепція римського права) завдяки, зокрема, присутності візантійських анклавів в Італії, десятки середньовічних візантійських юридичних рукописів були скопійовані в нормандському королівстві Сицилія та південній Італії у XII столітті.

**Висновок:** Таким чином, можна зробити наступні висновки: 1) смерть Юстиніана знаменувала кінець органічного розвитку історичного римського права і початок нового етапу розвитку юриспруденції; 2) після Юстиніанового правничого ренесансу імператори протягом VII та серединою IX століть більше не робили спроб нових кодифікацій і видання офіційних збірників права; окремі закони («новели») запроваджувались відповідно до потреб моменту; 3) законотворча діяльність постюстиніанівського періоду була спрямована на переклад грецькою мовою римських законів з переглядом та модернізацією їхнього змісту; 4) у X та XI століттях тенденція до відновлення та оновлення «стародавнього» Юстиніанового права призвела до появи нової та процвітаючої юридичної літератури у Візантії (македонський правничий ренесанс); 5) після нової імперської кодифікації права за доби македонської династії виникла компіляційна література, яка зосереджувалася або на спрощенні матеріалу з імперських законів («Василік»), або на його уточненні за допомогою схолій; 6) останній етап візантійської середньовічної історії (кінець XII – кінець XV століть) є періодом кризи та розпаду держави і занепаду юриспруденції: кодифікаційні тенденції зникли, імперське законодавство стало частковим та спеціалізованим, світське право було заповнене церковними нормами, які почали відігравати центральну роль у розвитку права; 7) весь науковий розвиток права та відродження юриспруденції, правова еволюція у Візантії протягом всього Середньовіччя, безсумнівно, були пов'язані зі знанням та використанням римського права.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Troianos S. Die Quellen des byzantinischen Rechts / hrsg. D. Simon, S. Neye. Berlin: Brill, 2017. 407 s.
2. Stolte B.H. Justice: Legal Literature. *The Oxford Handbook of Byzantine Studies* / eds. E. Jeffreys et al. Oxford, 2008. P. 691–698.
3. Stolte B.H. The Law of New Rome: Byzantine Law. *The Cambridge Companion to Roman Law* / ed. D. Johnston. Cambridge, 2015. P. 355–373.
4. Stolte B.H. Legal Thought. *The Cambridge Intellectual History of Byzantium* / eds. A. Kaldellis, N. Siniosoglou. Cambridge, 2017. P. 141–166.
5. Stolte B.H. Byzantine Law: The Law of the New Rome. *The Oxford Handbook of European Legal History* / eds. H. Pihlajamäki, M.D. Dubber, M. Godfrey. Oxford: 2018. P. 229–248.
6. A Sourcebook on Byzantine Law: Illustrating Byzantine Law through the Sources / D. Penna, R. Meijering. Leiden-Boston: Brill, 2022. 224 p.
7. Bochove T. van A Bibliography of Byzantine Law. A. Books on Byzantine Law. URL: [https://www.academia.edu/45025705/A\\_Bibliography\\_of\\_Byzantine\\_Law](https://www.academia.edu/45025705/A_Bibliography_of_Byzantine_Law) (дата звернення: 14.07.2025).
8. Санжаров В.А., Павлюх О.А. Болонська правова школа у XII столітті. Внесок декретистів в створення системи західноєвропейського церковного права. *Ірпінський юридичний часопис. Серія: право*. 2022. Вип. 1 (8). С. 21–31. DOI [https://doi.org/10.33244/2617-4154.1\(8\).2022.21-31](https://doi.org/10.33244/2617-4154.1(8).2022.21-31).

9. Санжаров В. А. Ірнерій. *Велика українська енциклопедія*. URL: [https:// vue.gov.ua/Ірнерій](https://vue.gov.ua/Ірнерій) (дата звернення: 14.07.2025).
10. Санжаров В.А. Граціан і його твір «Згода розбіжних канонів»: юридичний Ренесанс в Західній Європі у XII столітті і канонічне право. *Держава та регіони. Серія: право*. 2018. № 4 (62). С. 133–137.
11. Санжаров В.А. Оформлення системи церковного права в Західній Європі у XII столітті. Декрет Граціана. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. Вип. 6 (41). С.18–21. DOI [https:// doi.org/10.32837/руув.v0i6\(41\).959](https://doi.org/10.32837/руув.v0i6(41).959).
12. Санжаров В. А. Декрет Граціана. *Велика українська енциклопедія*. URL: [https://vue.gov.ua/ Декрет\\_Граціана](https://vue.gov.ua/Декрет_Граціана) (дата звернення: 14.07.2025).
13. Chitwood Z. *Byzantine Legal Culture and the Roman Legal Tradition, 867–1056*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017. 236 p.
14. *Basilicorum libri LX* / ed. H.J. Scheltema, D. Holwerda, N. van der Wal. Groningen: J.B. Wolters, 1953–1988. 9 vol. in 17.
15. *Basilica Online. Justinian's Corpus iuris in the Byzantine world* / ed. Bernard Stolte. URL: [https:// referenceworks.brill.com/display/db/basi](https://referenceworks.brill.com/display/db/basi) (дата звернення : 14.07.2025).
16. Н Пеїра – Die Peira. Ein juristisches Lehrbuch des 11. Jahrhunderts aus Konstantinopel. Text, Übersetzung, Kommentar, Glossar / D. Simon, D.R. Reinsch. Berlin: De Gruyter, 2023. 2 Bd. 1245 s.
17. *The History of Byzantine and Eastern Canon Law to 1500* / ed. W. Hartmann, K. Pennington. Washington: The Catholic University of America Press, 2012. 376 p.
18. Мацелик М.О., Берестень А.В., Бинюк Н.М. Канонічне (церковне) право на Сході середньовічної Європи: вплив імперії. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 51–54. DOI: [https://doi.org/ 10.32782/2524-0374/2022-9/10](https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/10).